

PARLAMENTNÍ
INSTITUT

K ústavnímu a právnímu postavení státního zastupitelství a prokuratury na území České republiky

(kompilace zdrojů)

**JUDr. Jindřiška Sylová, CSc.
PhDr. Petr Valenta, Ph.D.**

studie č. 5.364
září 2015

POSLANECKÁ
SNĚMOVNA
PARLAMENTU
ČESKÉ REPUBLIKY

Obsah

Úvod	3
Vznik státního zastupitelství na našem území.....	3
Právní úprava.....	3
Organizace.....	3
Pravomoci v trestním řízení	4
Pravomoci v dalších oblastech	4
Státní zastupitelství za první republiky	5
Právní úprava.....	5
Pravomoci v trestním řízení (pro české země).....	6
Pravomoci v jiných oblastech	8
Státní zastupitelství za protektorátu Čechy a Morava.....	9
Státní zastupitelství po druhé světové válce.....	9
Období prokuratury do r. 1952.....	11
Právní úprava.....	11
Organizace.....	12
Pravomoci v trestním řízení	12
Pravomoci v ostatních oblastech	13
Období prokuratury po r. 1953.....	14
Právní úprava.....	14
Organizace.....	15
Pravomoci ve věznicích a místech výkonu vazby.....	16
Období socialistické prokuratury	16
Právní úprava.....	16
Organizace.....	17
Pravomoci v trestním řízení	17
Pravomoci v ostatních oblastech	18
Vývoj po roce 1989:	19

Úvod

Tato práce je zejména výběrem z textu diplomové práce Andreje Najmana, Historický vývoj prokuratury na našem území od r. 1918 po současnost, Brno 2009.¹ Části textu uvedené diplomové práce jsou označeny proloženě bez podtržení textu. Období Rakouska a Rakousko-Uherska je převzato popř. parafrázováno zejména z článku doc. JUDr. Karla Schelleho, CSc., Vznik státního zastupitelství před 160 lety, Státní zastupitelství 9/2012, s. 24-27. Ostatní text je autorky, která se zaměřila na vztah státního zastupitelství a výkonné moci z hlediska ustanovování členů státních zastupitelství. Historickým zdrojem je zejména článek Turek, A. Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1949.²

Vznik státního zastupitelství na našem území

Právní úprava

Koncepční funkční základ celkové soustavy státních zastupitelství vytvořila Stadionova ústava (§ 103: „*ve věcech trestních platiti má soud obviňovací*“), podle které se měl v trestním řízení uplatňovat princip obžalovací, namísto inkvizičního. Když ústava účinnosti nenabyla, existence státního zastupitelství byla stanovena v rámci nového soudního zřízení č. 278/1849 ř. z., pro Moravu č. 291/1849 ř. z. Byl přijat tzv. organický zákon o zastupitelství státním č. 266/1850 ř. z. Zákon navazoval na organický zákon č. 258/1850 ř. z. upravující organizaci soudů (prozatímní organický zákon pro soudy). **Ústavní předpisy se postavením státních zástupců vůči větvím státní moci ani postavením úřadů státního zastupitelství nezabývaly. Je třeba v této souvislosti podotknout, že v Rakousku ve druhé polovině 19. stol. teprve docházelo k plnému oddělení soudních institucí od výkonné moci na všech úrovních, což bylo dovršeno zejména v ústavních zákonech prosincové ústavy.**

Organizace

Pravomoci státních zastupitelství v trestním řízení stanovil kromě soudního řádu a na něj navazujících předpisů i tzv. prozatímní trestní řád č. 25/1850 ř. z. Státní zástupci (prokurátoři a další úředníci) působili při okresních sborových soudech a při zemských soudech. Při vrchních zemských soudech působili vrchní státní zástupci v čele s generálním prokurátorem (česky zněl titul návladní) vrchního státního zastupitelství s potřebným počtem náměstků (generálních advokátů, tento název byl zrušen až za republiky ve prospěch náměstka). Vrchní státní zastupitelství dozírala na nižší státní zastupitelství u okresních sborových soudů a soudů zemských, která jim byla povinna podávat měsíční výkazy o trestních věcech. Zahájení činnosti soustavy zastupitelství se odehrálo v r. 1850.

Členové státního zastupitelství nebyli na rozdíl od soudců nezávislí a nesaditelní, byli úředníky státní služby, ovšem se zvláštní úpravou vlastního postavení.³ Nebyli podřízeni soudní soustavě. Úředníci vrchních státních zastupitelství i generální prokuratury podléhali přímo ministerstvu práva. „Tvořili tedy zvláštní jednotný a nedílný sbor, vzájemně se zastupující podle

---

¹ Použita byla rovněž práce Zeman, J. Vývoj státního zastupitelství. Praha: PF UK, 2009.

² Sborník archivních prací ročník IX. Praha: Ministerstvo vnitra, 1959. Parlamentní knihovna.

³ „Představeným zastupitelství státních, ježto jsou u rozličných soudů ustanovena, svěřeno jest bezprostřední dozorství nad přidányi jim údy zastupitelství státního a nad úředníky kancelářskými a služebníky, jakož i vedení jejich.“ (§ 34 zákona) „Vrchní zástupcové státní u nejvyššího a zrušovacího soudu a u vrchních soudů zemských podřízeni jsou samému ministrovi práv. Dostávají od něho samého nařízení a mají jemu zprávy dodávati.“ (§ 36 zákona).

potřeby a podle úvahy nadřízených složek.“⁴ Generální prokurátor nebo jeho zástupce u Nejvyššího a kasačního soudu ve Vídni se účastnil všech přelíčení ve věcech trestních a civilních, měl být strážcem jednoty práva. Podával ministru spravedlnosti zprávu o chodu úřadu. Jeho postavení bylo zvláštní, nebyl nadřízeným ostatních státních zastupitelství ani nezastupoval stát v trestním řízení.

V organickém zákoně o zastupitelství státním bylo upraveno postavení a zejména služební vztah a jmenování členů státních zastupitelství jako státních úředníků. Členové (úředníci) státního zastupitelství od vrchního výše byli na základě výsledků konkurzu navrhováni ministrem spravedlnosti (práva), jmenování prováděl císař. U ostatních míst státních zástupců a dalších pozic jmenování prováděl ministr práva. Ke jmenování některých úředníků na nejnižších úrovních, kteří zastupovali státního zástupce, bylo třeba kromě jmenování vrchním státním zástupcem souhlasu místní politické správy.

Konkurz na úředníky vypisoval pro generální prokuraturu ve Vídni generální prokurátor ve Vídni, pro všechny další pozice pak generální prokurátoři vrchních státních zastupitelství.⁵ O dočasném zbavení úřadu generálního prokurátora (vrchních státních zastupitelství a ve Vídni) rozhodoval pouze ministr, o suspenzi ostatních úředníků státních zastupitelství vždy příslušný generální prokurátor.

Teritoriální organizace státního zastupitelství sledovala organizaci řádných soudů, neměla zvláštní obvody působnosti, vždy bylo zastupitelství při soudu (ne však u každého). Řídila se tedy zejména zákonem č. 217/1896 ř.z., o organizaci soudů, který přetrval až do republiky. V r. 1855 byla zrušena samostatná státní zastupitelství u okresních sborových soudů, nadále tedy působila v první instanci jen u soudů zemských a krajských (u okresních soudů působili úředníci vyššího zastupitelství). Obecně je možno konstatovat, že soustava podléhala od r. 1851 změnám, které vedly k oslabení státního zastupitelství na nejnižších úrovních soudních řízení, kvůli nákladnosti celé soustavy.⁶

Pravomoci v trestním řízení

V trestněprocesní oblasti bylo úkolem státního zastupitelství stíhat ex offio všechny trestné skutky, o nichž se dozví, kromě těch, jež jsou stíhány jen na návrh. Státní zástupci měli pravomoc dohlížet na zákonnost trestního řízení, tedy na předběžném vyhledávání a vyšetřování trestných činů. Měli právo účastnit se porad soudů, nikoliv však jeho hlasování. Vymezení pravomocí vůči vyšetřovacím soudcům obsahoval § 89 an. trestního řádu. V přípravném řízení mohl státní zástupce shromažďovat doklady a důkazy, zasahovat do předběžného vyšetřování, při výslechu však nesměl být přítomen. Při hlavním líčení měl státní zástupce právo klást otázky. Mohl vetovat polovinu navržených členů poroty. Pravomoci podléhaly během konce 19. století průběžně některým méně podstatným změnám.

Pravomoci v dalších oblastech

Ve věcech tiskových měl státní zástupce zvláštní pravomoci podle zvláštního zákona (viz níže).

---

⁴ Turek, cit. dílo s. 110.

⁵ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1850&page=1255&size=45>; Alex, Historische Gesetzestexte

⁶ Turek, s. 113.

V občanském procesu měl podle původního znění soudního řádu státní zástupce působit ve věcech rozluky, zjišťování neplatnosti manželství, prohlášení za mrtvého, při jednání o ztrátě státního občanství. Státní zástupci měli určité funkce v záležitostech adopčních, legitimačních, opatrovnických, ve sporech kompetenčních mezi soudy, ve věcech nesporného řízení atd. Dále zde byly některé činnosti typu administrativního – např. účast na soudcovských, advokátských a notářských zkouškách, při rozhodování o obsazení některých funkcí. Generální prokurátoři u vrchních státních zastupitelství měli povinnost ministru spravedlnosti podávat zprávy o stavu a chodu justiční správy, o vadách v zákonodárství a chybné soudní praxi.

Státní zastupitelství za první republiky

Právní úprava

Postavení státního zastupitelství v rámci státní služby upravoval i po vzniku republiky nadále organický zákon o zastupitelství státním č. 266/1850 ř.z., hlavou soustavy zůstával ministr spravedlnosti. **Ústavní listina ani jiné ústavní předpisy soustavu veřejné žaloby neupravovala ani se o ní nijak nezmiňovala, nezávislost soudnictví a nezávislost soudců v Ústavní listině stanovena byla.**

Státní zastupitelství zastupovalo stát především ve věcech trestních, tedy v trestním řízení před soudem, do roku 1922 spolupůsobilo i při výkonu trestu a vykonávalo dohled nad samotnými věznicemi, působilo v oblasti disciplinárního řízení proti soudcům, notářům a advokátům, jakož i při odnětí svéprávnosti a zastupovalo chudé strany v civilním řízení soudním.

Organizace

Státní zastupitelství (v čele s prokurátorem) vykonávala činnost u prvoinstančních krajských (v sídle zemí zemských) soudů. U prvoinstančních soudů okresních (kde se projednávaly jen nevýznamná přestoupení) působili pouze úředníci státního zastupitelství (v obvodu). Státní zástupci byli dozorováni vrchními státními zástupci (v čele s vrchním prokurátorem, název návladní byl zrušen), a ti pak byli spolu s Generálním prokurátorem podřízeni přímo ministru spravedlnosti. Státní zástupce byl povinen každý měsíc vrchnímu státnímu zástupci podat tzv. zprávu o věcech trestních. Stejnou povinnost měli vrchní státní zástupci a Generální prokurátor vůči ministru spravedlnosti.

Generální prokurátor působil u soudu zrušovacího tj. Nejvyššího soudu, který byl přemístěn do Brna v r. 1919. (Generální prokurátor nepatřil stejně jako dříve v Rakousku-Uhersku do obecné soustavy státního zastupitelství. Jednalo se spíše o jakýsi orgán nadaný pravomocemi sui generis, který mohl podávat zmateční stížnost proti rozhodnutí kteréhokoliv trestního soudu, účastnil se jednání Nejvyššího soudu, avšak nikoliv v postavení strany, byl podřízen ministerstvu spravedlnosti. Úřady veřejné žaloby u sborových soudů prvé ani druhé stolice mu nepodléhaly.)

Pokud se týká jmenování, nadále byly vypisovány konkurzy na obsazení míst, podle rakouského zákona (viz výše) s tím, že byla předepsána znalost československého jazyka (nařízení ministra spravedlnosti č. 56/1919 Sb. z. a n.). Jmenování státních zástupců prováděl ministr spravedlnosti, pomocným orgánem pro jmenování byl senát personální u vrchního soudu příslušného obvodu.

V rámci zákona č. 5/1918 Sb.z a n., jímž byl zřízen Nejvyšší soud s působností pro celou nově

vzniklou Československou republiku, došlo k ustanovení Generálního prokurátora s jeho zástupci nazývanými zprvu generální advokáti a následně náměstci generálního prokurátora či státní zástupci. Sídlem Generálního prokurátora bylo od roku 1919 Brno. Vrchní státní zastupitelství působila v rámci trestních řízení u vrchních soudů v jednotlivých zemích a v jejich čele stát vrchní prokurátor. Ostatní právní pracovníci tohoto zastupitelství měli označení státní zástupce. Vrchní prokurátor zejména dohlížel nad výkonem činnosti státních zastupitelství ve svém obvodu. Státní zastupitelství při krajských soudech byla tvořena vrchním prokurátorem stojícím v jejich čele a dále opět řadovými státními zástupci. Existovalo vrchní státní zastupitelství v Praze, vrchní státní zastupitelství v Brně, v Košicích a v Bratislavě. Neexistovala okresní státní zastupitelství. U okresních soudů se tak účastnili v trestních věcech a proti jejich rozhodnutím podávali opravné prostředky pouze tzv. úředníci státního zastupitelství. Teritoriální působnost a zřizování státních zastupitelství (spolu s obecnými soudy) určovala v jednotlivých případech v prvních letech existence státu na základě zmocnění zákonem vláda svým nařízením. Musela přizpůsobit dosavadní soustavě soudní v českých zemích rovněž soustavu v bývalém Uhersku a na Podkarpatské Rusi. Soudní teritoriální obvody se na nižších stupních neshodovaly ani v Čechách ani jinde s politickou správou.⁷

Kromě řádných soudů působila státní zastupitelství u vojenských soudů a některých dalších zvláštních soudů.

Pravomoci v trestním řízení (pro české země)

Trestní oblast působnosti státního zastupitelství (úřadu veřejné žaloby) upravoval i nadále trestní řád č. 119/1873 ř.z. Trestní řád z roku 1873 byl trestně procesní předpis, který pokračoval v použití obžalovacího principu před soudem. (...) Státní zástupci vykonávali činnost u soudů první instance (tj. krajské soudy v trestních věcech). Sborové soudy první instance byly soudy, které rozhodovaly trestní věci především ve čtyřčlenných senátech v řízení s hlavním líčením a ve tříčlenných senátech v řízení bez hlavního líčení (proto „sborové“). Do jejich pravomoci náleželo zřídit vyšetřující soudce, jako poradní komise dohlížet na přípravné vyhledávání a vyšetřování, a byly též jako odvolací instance proti rozhodnutí o přestupcích. Vrchní státní zástupce působil u sborových soudech druhé instance (tj. vrchní soudy se sídly v Praze a v Brně). Sborové soudy druhé instance byly soudy, které měly rozhodovat například o stížnostech proti usnesení komory poradní, o námitkách, když kdo byl obžalován a o odvoláních. Sborový soud druhé instance rozhodoval v pětičlenných senátech.

Úkolem státního zástupce při sborovém soudu první instance bylo, aby se účastnil v přípravném vyhledávání, přípravném vyšetřování a hlavním přelíčení pro zločiny a přečiny projednávané soudem, u něhož působil, rovněž i v řízení odvolacím u sborového soudu první instance z příčiny rozhodnutí soudů okresních vedeném, a aby zasedal spolu v porotním soudu v rámci obvodu sborového soudu první instance. Státní zástupce se mohl sám též účastnit, nebo prostřednictvím náměstka, přelíčení před soudy okresními. Aby byla zajištěna kontrola nad činností v trestních věcech, byl státní zástupce povinen každý měsíc vrchnímu státnímu zástupci podat tzv. zprávu o věcech trestních. Pokud státní zástupce pochyboval o legalitě úkonů v trestních věcech, měl povinnost o tom podat zprávu a řídit se jeho případnými pokyny vrchního státního zástupce. Státní zástupci měli povinnost stíhat každý čin trestný, o němž se dověděli, a který se neměl být vyšetřován a trestán jen k požádání toho, jehož se týkal. Při stíhání trestných činů a k účinnějšímu dosažení výsledku byli státní zástupci oprávněni dohlížet na to, aby se náležitě užilo všech prostředků ke zjištění pravdy. Státní zástupce sám nevykonával vyšetřování, ani do

⁷ Blíže k teritoriální organizaci soudnictví za první republiky Princ, M. Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938. Praha: Wolters Kluwer 2013

něho nezasahoval jiným způsobem, než který mu povolil zákon. Vyšetřování bylo primárně věcí vyšetřujícího soudce. Státní zástupce rozhodoval zejména o podání žaloby, tj. zda byl spáchán trestný čin. Zahájení trestního soudního řízení bylo výhradně jeho záležitostí. V případě soukromých žalob rozhodoval o podání žaloby soukromý žalobce. Ten se mohl nechat zastupovat státním zástupcem. Státní zástupce měl právo kdykoli nahlédnout do spisu a zjistit si tak, jak vyšetřování postoupilo, žádat o zapůjčení spisů, činit různé návrhy, aniž by došlo k průtahům v řízení. Shledali-li by nějaké nepravidelnosti nebo nějaké protahování, měl povinnost učinit opatření k odstranění průtahů. Zřejmě nejúčinnějším prostředkem při trestním řízení, kterým disponovali státní zástupci za Rakouska-Uherska a později i za první republiky, byla možnost s úřady bezpečnosti nebo jinými státními úřady, zemskými nebo obecními v „přímé spojení vejíti“ a požádat je o pomoc, anebo v případě potřeby požádat o pomoc brannou moc. Příslušníci bezpečnosti a nižší služebníci měli povinnost uposlechnout nařízení a pokynů státních zástupců. Dále museli být státní zástupci přítomni při poradách soudu. Ovšem neměli právo být při hlasování a při konečném usnásení. Úkolem vrchního státního zástupce, který působil sborového soudu druhé instance, bylo vystupovat při každém přeličení, které probíhalo před tímto soudem. Dále byl povinen dohlížet na zřízence státního zastupitelství, kteří působili v obvodu sborového soudu druhé instance, při sborových soudech první instance a při okresních soudech. Rovněž měl právo účastnit se každého trestního řízení. Generální prokurátor působící u zrušovacího soudu (tj. nejvyšší soud) se povinně účastnil všech přeličení, která probíhala u jeho příslušného soudu. Jako tomu bylo i v předchozím případě, měl možnost se zúčastnit přeličení buď sám, nebo se nechat zastupovat jeho náměstkem. Generální prokurátor působící u soudu zrušovacího mohl *ex offio* nebo na příkaz ministra spravedlnosti podat pro zachování zákona stížnost zmatečnou proti rozsudkům trestních soudů, které se byly vydány na základě postupu spočívající v porušení nebo na nesprávné interpretaci zákona. Kromě rozsudků mohl generální prokurátor podat stížnost pro zmatečnost i proti každému usnesení trestního soudu, které bylo vydáno v rozporu se zákonem, o němž se dověděl jakýmkoli způsobem. Mohl tak učinit i tehdy, kdyby ani žalovaný ani žalující neužili ve lhůtě jejich vlastních práv k podání stížnosti zmatečné. V případech podávání stížnosti pro zmatečnost *ex offio* byla nezanedbatelná role státních zástupců, ale i vrchních státních zástupců. Právě státní zástupci byli oprávněni navrhnout vrchním státním zástupcům, zda by bylo vhodné podat stížnost pro zmatečnost, či nikoli. Vrchní státní zástupce měl následně posoudit, zda navrhnou generálnímu prokurátorovi, aby podal stížnost pro zmatečnost.

Generální prokurátor při soudu zrušovacím a vrchní státní zástupci měli na počátku každého kalendářního roku povinnost ministrovi práv podat zprávu o vyřízených či dosud nevyřízených trestních věcech z předcházeného roku, též o tom, v jakém stavu je správa soudní a které vady se shledaly v zákonodárství a ve správním řízení. Specializovaným státním zástupcem byl **žalobce ve věcech mládeže** jmenovaný vrchním státním zástupcem. Tomuto státnímu zástupci příslušelo zastupovat veřejnou žalobu u soudů mládeže s působností provádět řízení o trestných činech mladistvých. Žalobce mládeže dohlížel rovněž nad činností zmocněnce mládeže ve věcech mladistvých u okresních soudů. Jednalo se o tzv. žalobce mládeže. (...) Určitá specifika mělo postavení státních zástupců podle zákona č. 51/1923 Sb. z. a n., **zákon o státním soudě**. Tímto zákonem byl pro celé území Československé republiky zřízen státní soud v sídle nejvyššího soudu (v té době již tedy v Brně). Státní soud se skládal z předsedy, jeho náměstka a potřebného počtu soudců z povolání a přísedících. Předsedu státního soudu a jeho náměstka jmenoval na návrh vlády prezident republiky na dobu tří let. Předsedu zastupoval jeho náměstek a náměstka soudce z povolání podle služebního pořadí nejstarší. Hlavním úkolem státního soudu bylo projednat trestné činy spáchané podle zákona na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.). Jednalo se o zločin úklady, ohrožení bezpečnosti republiky, porada, zločin zrada státního tajemství, tělesné poškození ústavních činitelů, spáchaném na prezidentu republiky

nebo jeho náměstku, o zločinu tělesné poškození ústavních činitelů, spáchaném na ostatních osobách tam uvedených, a o zločinu násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci, pokud jde o osobování si pravomoci vyhrazené prezidentu republiky, zákonodárnému sboru, vládě nebo guvernérovi Podkarpatské Rusi, a o zločinech příprava úkladů, ohrožení bezpečnosti republiky, vojenská zrada a násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci, navrhuje-li veřejný žalobce v obžalovacím spise, aby byl trest uložen podle zákonné sazby vyšší než pět let. Jako veřejný žalobce u státního soudu působil vrchní státní zástupce, a to v sídle státního soudu. Po nabytí účinnosti novely zákona – č. 68/1935 Sb. z. a n. došlo k přesunutí pravomocí státního soudu z nejvyššího soudu na vrchní soudy. U vrchních soudů tvořily státní soudy pětičlenné senáty u vrchních soudů. Nově bylo stanoveno od roku 1935 oprávnění o tom, že zastupování obžaloby při hlavním přelíčení mohlo ministerstvo spravedlnosti přenést na některého jiného státního zástupce. Tedy již se nemuselo jednat o náměstka příslušného vrchního státního zástupce. (...). Státní zastupitelství mělo funkce i podle zákona o hospodářském vyzvědačství, o evidenci soudních provinilců a některé další pravomoci.

Pravomoci v jiných oblastech

*Mimo trestní oblast upravoval činnosti státního zastupitelství zejména **zákon o tisku** č. 6/1863 ř.z., který byl platný až do 28. prosince 1950. Zákon stanovil povinnost tomu, kdo by chtěl vydávat periodický tiskopis, oznámit to nejprve státnímu zástupci a státnímu radovi bezpečnosti okresu, v němž se měl tisk vydávat. Další povinností, kterou tento zákon stanovil, byla povinnost tiskaře odevzdat exemplář každého listu nebo sešitu periodického tiskopisu hned, když jej začal rozdávat nebo rozesílat. Vedle povinnosti oznámit záměr vydávat tiskoviny či povinnosti odevzdat exemplář každého listu nebo sešitu periodického tiskopisu, byl význam státního zastupitelství v rámci věcí tisku daleko širší. Důležitou roli mělo státní zastupitelství v otázce tzv. tiskové opravy. Ta byla zavedena zákonem č. 126/1933 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují tiskové zákony. Tisková oprava byla právo toho, koho se dotýkala zpráva v periodickém tiskopise, žádat, aby byla uveřejněna její oprava. V opravě směly být uváděny pouze skutečnosti, které opravovaly nebo vyvracely skutečnosti v předchozí zveřejněné zprávě obsažené. Mohla se však též omezit na pouhé popření pravdivosti skutečností ve zprávě obsažených, nebo na oznámení, že pro obsah zprávy podal žádost za trestní stíhání. Jménem soudů, úřadů, ústavů, podniků, fondů a orgánů státu mohlo žádat za opravu také státní zastupitelství. především vrchního státního zástupce při přerazování a zřeknutí se míst notářů i při zániku notářství.*

Další specifická oblast působení státního zastupitelství v netrestní oblasti byla upravena říšským zákonem č. 75/1871 ř. z.. Zde bylo státní zastupitelství obdařeno řadou oprávnění. Státní zástupci působili při přezkoumávání kaucí, při jednání o ztrátě notářských pečeti, vedli evidenci o dovolených notářů a pořádkových trestech ze strany notářské komory. Ve sporech mezi notářskou komorou a státním zastupitelstvím měl rozhodovat vrchní zemský soud, jehož disciplinární komise měla také notářům udělovat tresty po slyšení vrchního státního zástupce, který se mohl odvolat k Nejvyššímu soudu. Vrchní státní zástupce se také účastnil disciplinárních řízení proti advokátům. Toto bylo upraveno zákonem č. 40/1872 ř.z. o vykonávání disciplinární moci nad advokáty a kandidáty advokacie. Samotná činnost, postavení advokáta a organizace advokacie pak byla upravena zákonem č. 96/1868 ř.z., kterým se uvádí advokátní řád. Císařské nařízení č. 207/1916 ř.z. stanovilo oprávnění státního zástupce k podání návrhu na zbavení svéprávnosti.

Státní zastupitelství za protektorátu Čechy a Morava

Na protektorátu se na okleštěném území soudní soustava a právo rozdvajily. Na Němce se vztahovaly německé předpisy a německé soudy. *U každého německého soudu v Protektorátu Čechy a Morava bylo zřízeno státní zastupitelství. Soustava německého státního zastupitelství opisovala soustavu německého soudnictví. Došlo tak k vytvoření dvojí soustavy státního zastupitelství na území Protektorátu Čechy a Morava. Vedle původní soustavy státního zastupitelství, která zůstala téměř nezměněna, zde byla vytvořena nová německé soustava při německých soudech.*

Pokud se týká protektorátní soustavy, v jejím rámci byly zřízeny **zvláštní soudy** (*Sondergerichte*) u 5 vrchních zemských soudů. Jejich úkolem bylo stíhat činnost namířenou přímo nebo nepřímo proti okupační moci, jejímu vojenskému zřízení, politickým organizacím a členům těchto organizací. Řízení před zvláštním soudem odpovídalo zkrácenému řízení podle trestního řádu. Obžalovací úřad mohl podat obžalobu před zvláštním soudem pro všechny trestné činy, byl-li přesvědčen, že bylo odsouzení činu zvláštním soudem ze zvláštních důvodů nutné nebo dostal-li k tomu rozkaz vrchního velitele některé armádní skupiny. Zvláštní soud nemohl odkázat trestní věc k řádnému řízení. Říšský ministr spravedlnosti jmenoval členy zvláštních soudů a zástupce obžaloby. Pro řízení, na která se nevztahovala příslušnost zvláštních soudů, platily i nadále zákony pro zahájení a vedení trestních řízení v Čechách a na Moravě. Vedle zvláštních soudů zde byly vytvořeny tzv. soudy branné moci, které vyšetřovaly a rozhodovaly o sabotážních činech v Protektorátu Čechy a Morava.

Vládním nařízením číslo 227/1942 Sb. z. a n. ze dne 27. června 1942 došlo k vytvoření tzv. **Národního soudu**. Sídlem Národního soudu byla Praha. Úkolem tohoto soudu pak bylo zjistit, zda obžalovaný byl „nepřítelem českého národa hodným smrti“ nebo řízení zastavit, tedy zda popravit či pustit. Tomu ve své podstatě pak odpovídal i jeden z charakteristických rysů řízení před tímto soudem, a to absence možnosti podání jakéhokoli opravného prostředku proti případnému rozsudku. Národní soud byl složen z předsedy a šesti dalších členů. Členy Národního soudu jmenoval a odvolával státní prezident na návrh předsedy vlády. Šlo o výkon protektorátní justice, čili k původní soustavě přibyl nový soud a spolu s ním nový úřad obžaloby. Na řízení před Národním soudem se užívaly přiměřeně zásady trestního řádu, platného pro soudy protektorátní, s tím, že řízení mohlo být provedeno i proti nepřítomnému, přípravné vyšetřování nebo jiné formální přípravné řízení se nekonalo, předseda Národního soudu mohl zákonně lhůty zkrátit a proti rozhodnutím Národního soudu nebylo opravného prostředku. Výkon úřadu veřejné žaloby vykonával u Národního soudu konceptní úředník generální prokuratury při nejvyšším soudu v Brně. Do této pozice byl ustanovován ministrem spravedlnosti. Obžalobu před Národním soudem vznášel jménem českého národa.

Soustava protektorátního státního zastupitelství doznala za protektorátu další změny, zejména s ohledem na pravomoci státních zástupců a na územní uspořádání soustavy.

Státní zastupitelství po druhé světové válce

Státní zastupitelství zůstalo co do pravomocí a organizace do r. 1948 v podstatě nezměněno, při zachování prvorepublikové kontinuity k datu Mnichovské dohody. Činnost státního zastupitelství byla doplněna o další orgány žaloby, působící ve zvláštních řízeních.

Hlavní úkol veřejné žaloby v letech 1945 až 1948, pohnat k trestní odpovědnosti nacistické zločince, zrádce a jejich pomahače, nebyl svěřen orgánům státního zastupitelství. Podle retribučních dekretů byly vytvářeny zvláštní orgány žaloby, pověřené jen tímto úkolem. Vedle stávajících, resp. vedle obnovené, soustavy soudů a s nimi koexistujícími úřady veřejné žaloby byly tedy vytvořeny nové soudy. Jednalo se především o mimořádné lidové soudy a národní

soud, které měly stíhat válečné zločince, zrádce a ty osoby, které jim v jejich zrádných činech napomáhaly. Došlo tedy k rozšíření tehdejší soustavy úřadů veřejné žaloby o další úřady.

Na základě ústavního dekretu o obnovení právního pořádku byla stanovena zvláštní působnost státního zastupitelství, aby v případě, že se státní zástupce dozvěděl o okolnostech, které by mohly mít příznivé důsledky pro osobu odsouzenou okupační mocí za trestné činy, mělo učinit příslušné návrhy ve prospěch odsouzeného. Jednalo se především o otázky výše trestu, které byly vyšší než tresty dle československého trestního zákona, či samotnou existenci trestných činů, které nebyly obsaženy v trestně právních předpisech vůbec. Krom těchto případů beztrestnosti dle československého práva byla stanovena i beztrestnost osob, které by sice spáchaly čin trestný i podle československých trestněprávních předpisů, ale tyto osoby se dopustily tohoto jednání v boji proti německým okupantům a tedy ve prospěch obnovy Československa. Bylo žádoucí, aby v těchto případech byla vyslovena nicotnost takovýchto rozsudků. V souvislosti s touto povinností byla upravena povinnost státních zástupců podat návrh na zrušení rozsudků a provést nové trestní řízení nad okupanty nebo osobami s nimi spolupracujícími.

Dekretem prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. z.a n. došlo k vytvoření **Národního soudu** se sídlem v Praze. Národní soud fungoval jednak jako soud trestní a dále pak jako soud čestný. Obžalobou se zahajovala činnost Národního soudu jako soudu trestního, naproti tomu písemným obviněním zahajoval Národní soud jeho činnost jako soud čestný. Působnost Národního soudu se vztahovala na státního prezidenta tzv. protektorátu, na členy tzv. protektorátních vlád, na členy ústředního vedení české fašistické organizace Vlajka, na členy Kuratoria pro výchovu mládeže, na členy výboru a činovníci České ligy proti bolševismu, na vedoucí činovníky Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, na novináře, kteří propagandisticky sloužili vládě vetřelců v denním tisku, nebo vůbec na osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem. V případě těchto osob vystupoval Národní soud jako soud trestní, pokud nejednal jako soud čestný. Jako soud čestný mohl soudit výše uvedené osoby pouze v případě, že se nedopustily žádného trestného činu, ale nechovaly se po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné československé občany. Proti rozsudku Národního soudu nebylo opravného prostředku. Pokud došlo k vynesení trestu smrti, měl být vykonán do dvou hodin po vynesení rozsudku. Tato lhůta mohla však být prodloužena nejvýše o jednu hodinu. Trest smrti mohl být vykonán i veřejně a to v závislosti na postavení odsouzeného či krutosti, která prováděla jeho jednání. U Národního soudu působil jako úřad veřejné žaloby tzv. národní prokurátor. **Národní prokurátor byl jmenován vládou na návrh ministra spravedlnosti.** Podmínkou pro výkon tohoto úřadu bylo právnické vzdělání. Spolu národním prokurátorem byl jmenován i jeho náměstci. Národní prokurátor i jeho náměstkové byli podřízeni ministru spravedlnosti. Byl to národní prokurátor, který určoval, kdo a pro jaké zločiny nebo činy měl být souzen Národním soudem. Řízení před Národním soudem se řídilo ustanoveními trestního řádu, ale s nutnými odchylkami. Vyšetřování se nekonalo. Vyhledávání bylo omezeno pouze na zásadně důležité skutečnosti. Vyhledávání prováděl národní prokurátor, který mohl požádat soudy a bezpečnostní úřady o provedení jednotlivých úkonů. Národní prokurátor rozhodoval o vazbě. Po skončeném vyhledávání podal národní prokurátor písemnou obžalobu pro trestné činy, případně písemné obvinění. Obžalobou se zahajovala činnost Národního soudu jako soudu trestního, naproti tomu písemným obviněním zahajoval Národní soud jeho činnost jako soud čestný.

Dalším orgánem žaloby, který byl vytvořen, byli tzv. zvláštní žalobci. Ti působili u tzv. **mimořádných lidových soudů.** Mimořádným lidovým soudům příslušelo soudit všechny zločiny podle tohoto dekretu, odpovídají-li za ně trestně jako pachatelé, spolupachatelé,

*spoluviníci, účastníci nebo nadržovatelé, osoby, které v době od 21. května 1938 do 31. prosince 1946 byly členy organizací jako například Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (S. S.), Freiwillige Schutzstaffeln (F. S.), Rodobrany, nebo jiných, a pokud se nedopustily současně jiného závažnějšího jednání. Dále byly stíhány osoby, které v téže době byl činovníkem nebo velitelem v organizacích Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) nebo Sudetendeutsche Partei (SdP) nebo Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda, nebo v jiných fašistických organizacích podobné povahy. Mimořádné lidové soudy soudily i jiné osoby, pokud to navrhl veřejný žalobce. Vyloučeny z působnosti byly těhotné ženy, ale pouze po dobu, kdy byly těhotné. Mimořádné lidové soudy byly zřízeny v sídlech krajských soudů jako pětičlenný senát, který se skládal z jednoho soudce z povolání a čtyř přísedících. Soudce z povolání jmenoval prezident republiky k návrhu vlády ze seznamu osob, porízených za tím účelem okresními národními výbory. Každý senát mimořádného lidového soudu mohl však zasedat, bylo-li to nutné, v kterémkoli místě soudního obvodu. Byl-li obžalovaný rozsudkem mimořádného lidového soudu osvobozen, nebylo vyloučeno, aby takováto osoba byla trestně stíhána před příslušným soudem řádným, případně před soudem státním. Veřejnou žalobu nezastupovali státní zástupci (ani národní prokurátor), kteří v té době působili u krajských soudů, ale byly zde zřizováni tzv. zvláštní žalobci. Důvodem zřejmě byla rychlost řízení, neboť pachatelé měli být potrestáni v co nejkratší době. **Veřejné žalobce mimořádných lidových soudů jmenovala vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti.** Tyto žalobce bylo možno jmenovat pro určité období, pro určité případy, nebo pro celou dobu činnosti soud z řad zástupců nebo z jiných osob, které dosáhly doktorátu práv nebo složily tři státní zkoušky právnické (nejméně však státní zkoušku judiciální), pokud byli v seznamech, porízených za tím účelem okresními národními výbory. Veřejní žalobci, jako v případě národního prokurátora, byli při výkonu činnosti u mimořádných lidových soudů přímo podřízeni ministru spravedlnosti.*

Organizace

Územní organizace veřejné žaloby se vrátila v poválečném období do stavu, v jakém byla dne 29. září 1938 podle tehdy platných předpisů. *Soustavu tvořily generální prokuratury při nejvyšším soudu v Brně, dvě vrchní státní zastupitelství působící při vrchních soudech v Praze a v Brně. Dále 16 státních zastupitelství působících u krajských soudů na území Čech a 10 státních zastupitelství u krajských soudů na území Moravy. Některé teritoriální změny z období nesvobody byly ponechány. Takto nastavená organizace však byla zanedlouho změněna a zrušena na základě zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.*

Období prokuratury do r. 1952

Právní úprava

*Dne 22. prosince 1948 došlo k přijetí zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Tímto zákonem byla vytvořena soustava soudů, jejíž součástí byly okresní soudy, krajské soudy a nejvyšší soud. Současně došlo ke zrušení vrchních (zemských) soudů a spolu s nimi ukončila činnost i vrchní (zemská) státní zastupitelství, která u těchto soudů působila. U soudů byly zřízeny tzv. soudci z lidu. Všechny výše uvedené soudy působily v oblasti občanského i trestního práva. Vedle toho je působil i tzv. státní soud. **Ústava 1948 státní zastupitelství ani veřejnou žalobu nezmiňovala.***

Organizace

Soustava veřejné žaloby se nenazývala již státní zastupitelství, nýbrž po sovětském vzoru prokuratura. V čele okresní prokuratury stál okresní prokurátor a spolu s ním působil i potřebný počet náměstků. Jako úřady veřejné žaloby druhé stolice byly ustanoveny krajské prokuratury. Vedle těchto prokuratur (okresní, krajská a generální, která působila u Nejvyššího soudu, přeloženého do Prahy) existovala (po určitou dobu) tzv. státní prokuratura, která působila u Státního soudu. Došlo ke zrušení vrchních (zemských) státních zastupitelství a ke zrušení tzv. žalobce mládeže, který stíhal trestné činy mladistvých dle zákona č. 48/1931 Sb. z. a n.. Z krajského státního zastupitelství, kde působil žalobce mládeže, došlo k přesunu na okresní prokuraturu, která byla úřadem žaloby ve věcech mladistvých. Úkony veřejné žaloby vykonávala u okresního soudu okresní prokuratura, u krajského soudu krajská prokuratura. V čele okresních a krajských prokuratur stály okresní a krajští prokurátoři. V čele prokuratury působící při Nejvyšším soudu stál generální prokurátor. Generální prokurátor vykonával správní funkci při generální prokuratuře. **Ustanovení osoby do této funkce příslušelo prezidentu republiky.** Do funkcí při prokuraturách byl oprávněn ustanovovat ministr spravedlnosti. Mezi těmito prokuraturami existoval vztah (v určitých aspektech) podřízenosti a nadřízenosti, kdy okresní prokuratura byla podřízena krajské a obě pak byly podřízeny ministru spravedlnosti. V čele této struktury nebyl generální prokurátor, jak tomu bylo později, ale ministr spravedlnosti. Do soustavy prokuratur byla také začleněna dosud samostatná soustava vojenských prokuratur, jejímiž články byli, podle úpravy provedené trestním řádem z roku 1950, nižší vojenští prokurátoři, vyšší vojenští prokurátoři a nejvyšší vojenský prokurátor. Nižší vojenští prokurátoři i byli v polním řízení označováni jako nižší polní prokurátoři, zatímco vyšší vojenští prokurátoři jako vyšší polní prokurátoři. Vedle okresní, krajské a generální prokuratury (tzv. obecná prokuratura) fungovala od 14. října 1948 tzv. **státní prokuratura.** Zákonem o státním soudu číslo 232/1948 Sb., ze dne 6. října 1948 došlo k vytvoření státního soudu pro celé území Československé republiky a jeho sídlem byla stanovena Praha. Tento soud se skládal z prezidenta, viceprezidenta, předsedů senátů a ostatních soudců, soudci z lidu. Cílem tohoto soudu bylo provádět řízení a rozhodovat o těchto činech trestních podle zákona ze dne 6. října 1948, č. 231 Sb., na ochranu lidově demokratické republik. V čele státní prokuratury stál státní prokurátor a spolu s ním u státní prokuratury působili státní viceprokurátoři. Státní prokurátor řídil státní prokuraturu, dohlížel na její činnost, přikazoval pracovní úkoly jednotlivým jejím členům. Z výkonu jeho funkce byl podřízen přímo ministru spravedlnosti. Ustanovení do této funkce příslušelo vládě. Ministr spravedlnosti dále mohl pouze na návrh státního prokurátora přechodně přidělit ke službě u státní prokuratury koncipienty prokuratury a soudce. Nutno podotknout, že se tak mohlo stát i proti jejich vůli.

Pravomoci v trestním řízení

Zákon o zlidovění soudnictví významným způsobem rozšířil pravomoci generálního prokurátora, který mohl podat stížnost pro zachování zákona, a to nejen proti každému pravomocnému rozhodnutí soudu trestního, jímž byl porušen zákon, ale i proti pravomocnému rozhodnutí v občanskoprávních věcech. V nových procesních kodexech byla stížnost nazvána stížností pro porušení zákona. Trestní řád z roku 1950 rozšířil oprávnění generálního prokurátora i v tom směru, že mohl podat stížnost pro porušení zákona nejen proti pravomocnému rozhodnutí soudu, ale i proti pravomocnému rozhodnutí nižšího prokurátora, byl-li jím porušen zákon. O stížnosti rozhodoval Nejvyšší soud. Zde se začínají objevovat prvky kontroly generálního prokurátora vůči podřízeným prokurátorům. Generální prokurátor i předseda Nejvyššího soudu si mohli od kteréhokoli soudu vyžádat spisy, aby mohli posoudit,

zda v daném případě byly důvody k podání stížnosti pro porušení zákona.

Pravomoci v ostatních oblastech

Další významné rozšíření pravomoci prokuratury v oblasti soudnictví ve věcech občanskoprávních přinesl § 6 zákona číslo 142/1950 Sb. - občanský soudní řád, který poskytl oprávnění prokurátorům vstoupit v kterémkoli stádiu do občanského soudního řízení, jestliže to vyžadovala ochrana zájmu státu nebo pracujících. Vstoupil-li již do řízení prokurátor, bylo k zastavení řízení třeba jeho souhlasu. Později bylo umožněno podávat i návrh na zahájení řízení v občanskoprávních věcech. Vedle předsedy Nejvyššího soudu mohl generální prokurátor podat návrh na Nejvyšší soud, považoval-li to se zřetelem na význam věci za nutné, odejmout věc příslušnému lidovému soudu a přikázat ji k dalšímu řízení a k rozhodnutí krajskému soudu. Byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona. O stížnosti pro porušení zákona rozhodoval nejvyšší soud rozsudkem bez ústního jednání po slyšení generálního prokurátora. Generální prokurátor mohl vedle jiných podat návrh na uznání cizího rozsudku, a to pouze v obecném zájmu. Vyslovit uznání cizího rozhodnutí, příslušelo pouze a jedině nejvyššímu soudu po slyšení generálního prokurátora. Působnost prokuratury se promítla i do otázek rodinného práva. Po uplynutí lhůt stanovených pro popření otcovství zákonem o právu rodinném mohl generální prokurátor, měl-li za to, že toho vyžaduje obecný zájem, podat žalobu o popření otcovství vůči otci, matce a dítěti. V případě, že některý z nich nebyl na živu, mohl o popření otcovství žalovat pouze ostatní z nich. Nebyl-li na živu nikdo z nich, mohl v takovém případě žalovat opatrovníka, kterého soud pro tuto věc ustanovil. Prokurátoři byli oprávněni, vedle účastníků řízení, podávat návrh na obnovu řízení, odvolání a dle § 306 zákona číslo 142/1950 Sb. mohli podat i stížnost.

*Zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži, umožnil generálnímu prokurátorovi **dozírat na zachování socialistické zákonnosti i mimo sféru soudní činnosti**, neboť mu dal oprávnění navrhnout zrušení rozhodnutí arbitrážní komise.⁸ Generální prokurátor podával návrh písemně u komise, o jejíž rozhodnutí šlo. Komise předložila návrh se spisy a svým vyjádřením příslušnému ministru nebo předsedovi krajského národního výboru k rozhodnutí. O jeho návrhu musel příslušný ministr nebo předseda krajského národního výboru rozhodnout. Dále pak byli krajští prokurátoři dle nařízení ministra spravedlnosti č. 117/1950 Sb., o rejstříku trestá, pověřeni **vedením rejstříku trestů**.*

*Činnost prokuratury byla zaměřena i na jiné úkoly. Jednalo se především o účast v kárných a disciplinárních řízeních. Dle zákona č. 201/1949 Sb., o notářství, vystupoval v kárném řízení, které probíhalo u krajského soudu, jako tzv. kárný zástupce, krajský prokurátor. V kárném řízení, které probíhalo u nejvyššího soudu vystupoval generální prokurátor jako kárný zástupce. Kárné řízení bylo řízení, které probíhalo pro jednání, kterého se dopustil notář, který porušil povinnosti svého povolání, pokud nešlo o pouhou nepořádnost. **Kárné řízení** probíhalo před kárným soudem pro notáře. O odvolání proti rozhodnutí krajských soudů jako soudů kárných rozhodoval nejvyšší soud v pětičlenných senátech, který se skládal z předsedy senátu, dvou notářů a ze dvou soudců z lidu. Tento mechanismus, jako mechanismus samosprávný, byl po reformě státního notářství zákonem č. 116/1951 Sb., o státním notářství, nahrazen dozorem předsedy okresního soudu, jehož obvodu bylo notářství zřízeno a vrchním dohledem ministra spravedlnosti. Vše, co je shora uvedeno o notářství, platilo i pro advokacii. Činnost advokátů je v této době upravena zákonem číslo 322/1948 Sb., o advokacii. I v těchto případech byl kárným soudem krajský soud, v případě odvolání nejvyšší soud, a kárným zástupcem byl krajský prokurátor. Toto však bylo změněno a zrušeno zákonem číslo 114/1951 Sb., o advokacii, který jednak zavedl vrchní dohled ministra spravedlnosti na výkon advokacie a jednak došlo ke změně*

⁸ Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Praha: Panorama, 1987. s. 29.

v kárných orgánech, které projednávaly kárné řízení proti advokátům. Kárnými orgány se staly Ústředí advokátních poraden, které projednávalo závažné porušení povinností advokáta, a vedoucí advokátní poradny, který prováděl kárné řízení pro méně závažné porušení povinností advokáta. Úloha prokuratury se nevztahovala pouze na kárné řízení ve věcech ostatních justičních orgánů, ale i na kárné řízení, jejichž subjektem byli soudci. Důležitou úlohu sehrál generální prokurátor a to dle zákona číslo 67/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (tzv. soudcovský zákon). Kárné provinění (úmyslné nebo nedbalostní porušení povinností), kterého se dopustili soudci, byl oprávněn stíhat generální prokurátor pomocí tzv. kárné žaloby. Kárné řízení probíhalo před nejvyšším soudem jako soudem kárným, a to v senátě složeném z předsedy nejvyššího soudu (případně jeho zástupce), ze dvou soudců z povolání ustanovených u nejvyššího soudu a ze dvou soudců z lidu jako přísedících. Prokuratura se v takovémto řízení nemusela nutně omezit pouze na pozici žalobce v kárném řízení, ale i na možnost být obhajobou obviněného. Kromě prokurátora jako obhájce, mohl být obhájcem obviněného advokát, soudce z povolání nebo zástupce jednotné odborové organizace. Tento model kárného řízení platil nejen pro soudce, ale i pro kárné provinění prokurátorů. V případě výkonu kárné pravomoci nad prokurátory bylo však složení senátu nejvyššího soudu jiné než tomu v případě kárných řízení ve věcech soudců. Senát se v případech prokurátorů skládal z předsedy nejvyššího soudu, jednoho soudce z povolání působícího u nejvyššího soudu, jednoho prokurátora a ze dvou soudců z lidu. Za kárné provinění bylo možno uložit kárné tresty pokárání, peněžité trest nebo propuštění. V případě uložení kárného trestu pokárání nebo peněžitého trestu mohlo být v kárném nálezu vysloveno, že prokurátor mohl být přeložen k jiné prokuratuře.

Období prokuratury po r. 1953

Právní úprava

Národní shromáždění Československé republiky se usneslo na zákoně č. 65/1952 Sb., o prokuratuře. Tento zákon vycházel z ústavního zákona o soudech a prokuratuře č. 64/1952 Sb.⁹ Pokračování výstavby socialismu vyžadovalo, aby dozor prokuratury nad „zákonností“

---

⁹ 64/1952 Sb. ÚSTAVNÍ ZÁKON ze dne 30. října 1952 o soudech a prokuratuře

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto ústavním zákoně:

§ 1 (1) Soudnictví vykonávají obecné soudy a zvláštní soudy.

(2) Obecnými soudy jsou nejvyšší soud, krajské soudy a lidové soudy.

(3) Zvláštními soudy jsou vojenské soudy a rozhodčí soudy; jiné zvláštní soudy mohou být zřízeny jen zákonem.

(4) Organizaci soudů, jejich věcnou a místní příslušnost a řízení před nimi upravují zvláštní zákony.

§ 2 Právní moc vojenských soudů může být podle zákona rozšířena na civilní obyvatelstvo pro trestné činy, které ohrožují důležité zájmy obrany vlasti, pro jiné trestné činy však jen za zvýšeného ohrožení vlasti, a jen pokud byly spáchány v této době.

§ 3 Nejvyšší soud jako jediný nejvyšší soudní orgán dozírá na rozhodovací činnost všech soudů ostatních.

§ 4 (1) Jednání před soudy se koná za účasti soudců z lidu; výjimky stanoví zákon.

(2) Soudci a soudci z lidu rozhodují nezávisle a jsou vázáni jen právním řádem; při rozhodování jsou si rovni.

§ 5 (1) Soudci a soudci z lidu u obecných soudů a vojenských soudů jsou voleni.

(2) Podrobnosti stanoví zákon.

§ 6 Nejvyšší dozor na přesné provádění a zachování zákonů a jiných právních předpisů všemi ministerstvy a jinými úřady, soudy, národními výbory, orgány, institucemi a úředními osobami, jakož i jednotlivými občany přísluší generálnímu prokurátoru.

§ 7 (1) Generálního prokurátora jmenuje a odvolává na návrh vlády prezident republiky.

(2) Generální prokurátor je odpovědný vládě.

byl rozšířen i na další oblasti právních vztahů, a aby jednotné chápání socialistické zákonnosti na celém území státu byl prosazováno nejen v činnosti soudů, ale i u národních výborů a ostatních státních, hospodářských a jiných orgánů a organizací.

Organizace

Předpokladem bylo vytvoření jednotné soustavy prokuratury v čele s generálním prokurátorem. Úkolem generálního prokurátora bylo střežit, prosazovat a upevňovat socialistickou zákonnost, a tím především chránit společenský řád a státní zřízení republiky a její socialistickou výstavbu, socialistické vlastnictví, jakož i zájmy pracujícího lidu proti nepřátelům a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí. Dále měl chránit bojeschopnost ozbrojených sborů a kázeň a pořádek, upevňovat velitelskou pravomoc a přispívat k zabezpečení obrany vlasti a vychovávat občany k dodržování jak zákonů, ale i jiných právních předpisů a pravidel tehdejšího socialistického soužití a k plnění občanských povinností. Při plnění jeho úkolů se zejména opíral o iniciativu občanů a jeho organizací a postupoval v součinnosti s nimi. V souvislosti s tím byla prokuratura povinna se zabývat stížnostmi, upozorněními a podněty občanů.

Prokuratura byla vydělena z působnosti ministerstva spravedlnosti.

Zákon stanovil tyto jmenovací vztahy:

Hlavního vojenského prokurátora jmenuje a odvolává, na návrh generálního prokurátora učiněný v dohodě s ministrem národní obrany, prezident republiky. Ostatní náměstky generálního prokurátora jmenuje a odvolává generální prokurátor. Prokurátory ustanovuje, pověřuje funkcemi a z nich odvolává generální prokurátor. Vojenské prokurátory ustanovuje z důstojníků práv v činné službě, do funkcí určuje a z nich odvolává generální prokurátor po dohodě s ministrem národní obrany. Polní prokurátory ustanovuje z důstojníků práv v činné službě a odvolává prezident republiky jako vrchní velitel; toto své právo může přenést na podřízené vojenské orgány.

Zásadní změnou v postavení generálního prokurátora v rámci soustavy prokuratury bylo po roce 1952, že se generální prokurátor se stal namísto ministra spravedlnosti hlavou celé prokuratury. Byla vytvořena samostatná soustava, která přímo nepodléhala vládě ani jejímu členu. Působnost generálního prokurátora byla poměrně široká. On sám zvláště dozíral na to, aby veškerá ministerstva a jiné úřady, ale i soudy, národní výbory, orgány, instituce, úřední osoby i jednotliví občané zachovávali zákony a jiné právní předpisy. Generálního prokurátora jmenoval a odvolával na návrh vlády prezident republiky. Generální prokurátor sám nebo jeho náměstek se povinně účastnil pouze s poradním hlasem zasedání vlády nebo sboru pověřenců, jednalo-li se o protestu. S hlasem poradním se generální prokurátor dále účastnil zasedání národních výborů, jejich orgánů a jiných orgánů státní správy, jakož i arbitrážních komisí. Ve většině případů však toto oprávnění spíše vykonávaly prokurátoři nižších prokuratur. Dále měl právo na součinnost soudů, úřadů, národních výborů, orgánů, institucí i jednotlivých občanů. Tyto subjekty byly povinny generálnímu prokurátoru účinně pomáhat v rámci plnění jeho úkolů a pravomocí. Součinností bylo zejména upozorňovat ho na zjištěné nezákonnosti, a to bez odkladu, a podávat mu potřebná vysvětlení. Zákonem o prokuratuře byl upraven prostředek, který měl charakter doplňkový, neboť měl být uplatněn tehdy, pokud zvláštní předpisy neupravují postup jiný. Jednalo se o tzv. protest, který mohl generální prokurátor podat u úřadu, národního výboru, orgánu nebo instituce, jejichž rozhodnutí nebo opatření mělo být odstraněno.

---

§ 8 *Orgány generálního prokurátora vykonávají své funkce nezávisle; podřízeny jsou jedině generálnímu prokurátoru.*

§ 9 *Tento ústavní zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 1953; provedou jej všichni členové vlády.*

Gottwald v. r.

Struktura prokuratury na základě zákona o prokuratuře byla v zásadě stejná, jako tomu bylo dle zákona o zlidovění soudnictví spolu s vojenskou, resp. polní, prokuraturoou upravenou v trestním řádu. Zákon o prokuratuře z roku 1952 soustavu prokuratury pojímal jako strukturu jednotnou a centralizovanou. Generálnímu prokurátorovi podléhaly veškeré nižší složky prokuratury. Byl zastřešujícím úřadem nad vojenskou prokuraturoou, resp. polní, a obecnou prokuraturoou. Vojenská, resp. polní, prokuratura byla nedílnou součástí jednotné prokuratury.

V r. 1956 byl schválen nový zákon o prokuratuře, který dále posílil tzv. všeobecný dohled prokuratury. Prokuratura mohla u všech existujících úřadů i subjektů (úřady, orgány, podniky, družstva, výkonné orgány národních výborů, společenské organizace, občané) provádět kontroly, vyžádat si vysvětlení a dožadovat se dokumentů a rozhodnutí. Všichni prokurátoři měli právo protestu. Pokud nebylo protestu prokurátora vyhověno, rozhodla o něm vláda. Mírnějším prostředkem bylo tzv. upozornění, jako nástroj odstranění rozporu jednání dozorované osoby (právnícké i fyzické) s právním řádem.

Pravomoci ve věznicích a místech výkonu vazby

Prokurátoři byli dále povinni dohlížet, aby v místech, v nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova, byly drženy osoby jen na základě rozhodnutí k tomu oprávněného orgánu a aby byly přesně zachovávány předpisy platné pro výkon vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy. Prováděli v těchto místech pravidelné prověrky, seznamovali se s činnostmi jejich správ a zastavovali provádění příkazů a rozhodnutí, pokud odporují zákonům a jiným právním předpisům. V souvislosti s těmito prověrkami však byli oprávněni v kteroukoli dobu navštěvovat tato místa, při čemž měli právo na volný přístup do všech jejich prostorů bez omezení. Měli právo nahlížet do dokladů, podle nichž byly osoby zbaveny svobody, a hovořit s těmito osobami bez přítomnosti jiných osob. Prokurátor měl při provádění prověrky právo žádat od pracovníků správy potřebná vysvětlení a předložení spisů, dokladů, příkazy a rozhodnutí týkajících se výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy, aj. Osoby, které by případně byly drženy protiprávně, měl prokurátor povinnost ihned propustit na svobodu. Krom prověrek byla ochrana osob držených ve výše uvedených zařízeních ošetřena i směrem zevnitř. Správa výše uvedených zařízení byla povinna nejpozději do 24 hodin odeslat prokurátorovi jemu určenou stížnost nebo oznámení od zadržované osoby. Prokurátor byl povinen stížnost vyřídit. Prokurátoři měli povinnost dohlédnout, aby stížnosti a oznámení osob ve výše uvedených místech byly neprodleně odeslány těm orgánům nebo činitelům, jimž byly adresovány. Správa byla povinna provést příkazy prokurátora, které se týkaly zachovávání předpisů platných pro výkon vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy.

Období socialistické prokuratury

Právní úprava

Ústava 1960 obsahovala základní zásady úkolů a postavení socialistické prokuratury. Čl. 97 stanovil: „1) Soudy a prokuratura chrání socialistický stát, jeho společenské zřízení i práva a oprávněné zájmy občanů a organizací pracujícího lidu. (2) Soudy a prokuratura celou svou činností vychovávají občany k oddanosti vlasti a věci socialismu, k zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i k čestnému plnění povinností ke státu a společnosti.“ Čl.104 a 105 stanovily: „Dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů ministerstvy a jinými orgány státní správy, národními

výbory, soudy, hospodářskými a jinými organizacemi i občany přísluší prokuratuře; v jejím čele stojí generální prokurátor. (1) Generálního prokurátora jmenuje a odvolává prezident republiky. (2) Generální prokurátor je odpovědný Národnímu shromáždění.“ Čl.106 uváděl: „Orgány prokuratury jsou podřízeny jedině generálnímu prokurátorovi a vykonávají své funkce nezávisle na místních orgánech. Při veškeré své činnosti se opírají o iniciativu pracujícího lidu a jeho organizací.“

Pravomoc prokuratury upravoval zákon č. 60/1965 Sb. o prokuratuře., v podstatě v intencích pravomocí stanovených už po r. 1950.

Organizace

Po federalizaci byla vytvořena struktura na federální úrovni a na úrovni republikové. Organizaci prokuratury, její úkoly a pravomoc byly upraveny dvěma zákony Federálního shromáždění a zákony národních rad, tj. české a slovenské. Jednalo se o zákon č. 60/1965 Sb. (v ČSR) a na federální úrovni se jednalo o zákon číslo 20/1970 Sb. Soustava prokuratury platící až do roku 1989 měla následující podobu: Generální prokuratura Československé socialistické republiky, skládající se z Hlavní vojenské prokuratury, Generální prokuratury České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky, krajské prokuratury (městské prokuratury Praha, Bratislava), okresní prokuratury, obvodní prokuratury (Praha, Bratislava), městské prokuratury s působností okresní prokuratury (Brno, Ostrava, Plzeň, Košice), vyšší vojenské prokuratury a vojenské obvodové prokuratury. Ve stavu branné pohotovosti státu přibýly k této soustavě navíc vyšší polní prokuratury a nižší polní prokuratury. *Orgány Generální prokuratury federace a vojenských prokuratur byly podřízeny generálnímu prokurátorovi Československé socialistické republiky. Generální prokurátoři republik mu byli podřízeni při výkonu dozoru nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů vydaných orgány Československé socialistické republiky. Generálního prokurátora Československé socialistické republiky jmenoval a odvolával prezident Československé socialistické republiky. Generální prokurátor Československé socialistické republiky byl z výkonu funkce odpovědný Federálnímu shromáždění, které mělo oprávnění prezidentu republiky navrhnout, aby jej z funkce odvolal. Důležitou úlohu měl Generální prokurátor Československé socialistické republiky při ustavování do funkcí Generálních prokurátorů jednotlivých republik. Generální prokurátor Československé socialistické republiky navrhoval na jmenování a odvolání předsednictvu národních rad generální prokuratury republik. Generální prokuratury jednotlivých republik tedy jmenovalo a odvolávalo předsednictvo národní rady příslušné republiky. Generální prokurátor nebyl z výkonu své funkce odpovědný pouze předsednictvu, ale národní radě. Kárné řízení v rámci soustav prokuratury prováděli generální prokurátoři.*

Ostatní prokuratury jmenoval a odvolával příslušný generální prokurátor (federální u generální prokuratury a vojenské prokuratury nebo republikový ohledně republikových prokuratur), samozřejmě po splnění předpokladů stanovených zákonem.

Pravomoci v trestním řízení

Prokuratura vedle pravomocí státního žalobce *prováděla dohled nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení trestním i v trestním řízení. Prokuratura byla v trestním řízení oprávněna k podání mimořádného opravného prostředku více složkami své struktury. Generální prokurátor byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona proti pravomocným rozhodnutím, jimiž byl porušen zákon, jakož i proti pravomocným rozhodnutím, která byla učiněna na podkladě vadného postupu řízení. Vedle toho krajský prokurátor byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona proti pravomocným rozhodnutím okresních soudů, jimiž bylo rozhodnuto*

o odvolání proti rozhodnutím místních lidových soudů, dále podle ustanovení občanského soudního řádu proti pravomocným rozhodnutím okresních soudů ve věcech, v nichž tyto soudy rozhodovaly s konečnou platností, pokud tím došlo porušení zákona.

Prokuratura měla v pravomoci i dozor nad rozhodováním státních notářství. Ve vztahu k Nejvyššímu soudu byl generální prokurátor oprávněn podávat plénu Nejvyššího soudu návrh na obnovu řízení.

Pravomoci v ostatních oblastech

Všeobecný dozor prokuratury nad zákonností byl v 60. letech poněkud zúžen u nestátních tzv. dobrovolných společenských organizací, a to jen na činnosti, kdy tyto vykonávaly státní správu, ovšem s výjimkou družstev, na které se všeobecný dozor vztahoval v plném rozsahu. Generální prokurátoři podávali parlamentu zprávu o stavu socialistické zákonnosti. (Už od r. 1956).

Ostatní pravomoci uvedené výše (např. dozor ve věznicích) byly zachovány.

Zde uvádíme právní úpravu všeobecného dozoru prokuratury, který byla účinná do r. 1990:

Všeobecný dozor

§ 14

(1) Prokurátoři vykonávají dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů ministerstvy a jinými orgány státní správy, národními výbory, hospodářskými a jinými organizacemi a jednotlivými občany a nad tím, aby nikdo nebyl nezákonně omezován ve svých právech.

(2) Při plnění těchto úkolů jsou prokurátoři oprávněni zejména

a) přezkoumávat zákonnost obecně závazných právních předpisů (články 80 a 139 ústavního zákona č. 143/1968 Sb.), obecně závazných nařízení národních výborů (článek 94 ústavy), směrnic, výnosů, usnesení a jiných aktů obecné povahy vydávaných orgány uvedenými v odstavci 1,

b) přezkoumávat zákonnost postupu a rozhodnutí orgánů uvedených v odstavci 1 v jednotlivých případech,

c) provádět u orgánů uvedených v odstavci 1 prověrky dodržování zákonnosti.

§ 15

(1) Proti obecně závazným právním předpisům, proti obecně závazným nařízením národních výborů a proti rozhodnutím, opatřením a jiným aktům (dále jen "rozhodnutí"), které odporují zákonům a jiným právním předpisům, podá prokurátor protest u orgánu, který je vydal, nebo u orgánu tomuto orgánu nadřízeného nebo na něj dohlížejícího.

(2) Byl-li protest podán u orgánu, který rozhodnutí vydal, může tento orgán sám své rozhodnutí, proti němuž protest směřuje, zrušit nebo nahradit je rozhodnutím odpovídajícím zákonu. Nevyhoví-li takto orgán plně protestu sám, je povinen předložit jej ve lhůtě uvedené v odstavci 7 orgánu nadřízenému nebo dohlížejícímu, který o protestu rozhodne.

(3) Jestliže orgán o protestu ve stanovené lhůtě nerozhodne, ani sám věc nepředloží orgánu nadřízenému nebo dohlížejícímu, podá prokurátor protest přímo u tohoto orgánu.

(4) Nadřízeným orgánem národního výboru příslušným k rozhodnutí o protestu, nevyhoví-li mu orgán, který rozhodnutí vydal (odstavec 2), je odpovídající orgán národního výrobu vyššího stupně a šlo-li o rozhodnutí odboru krajského národního výboru, příslušný ústřední orgán státní správy.

(5) Proti rozhodnutí, kterým nebylo protestu vyhověno, může prokurátor podat nový protest.

(6) Jestliže ministerstvo, jiný ústřední orgán nebo národní výbor přímo řízený vládou protestu nevyhoví, předloží jej k rozhodnutí příslušné vládě. Ve věcech, které se řídí předpisy o správním

řízení, platí ustanovení o správním řízení.

(7) Nestanoví-li prokurátor jinou lhůtu, musí být protest vyřízen do třiceti dnů.

(8) Jestliže bylo protestu vyhověno, rozhodnutí zrušeno a věc vrácena orgánu, jehož rozhodnutím byl porušen zákon nebo jiný právní předpis, je orgán vydávající nové rozhodnutí vázán právním názorem vysloveným v rozhodnutí o protestu.

(9) Protest nelze podat, jestliže uplynulo pět let od vydání rozhodnutí.

§ 16

(1) Výkon rozhodnutí se zastavuje uplynutím lhůty stanovené k vyřízení protestu, pokud prokurátor zastavení výkonu nenavrhne již při podání protestu nebo před uplynutím lhůty stanovené k jeho vyřízení. Orgán je povinen takovému návrhu vyhovět. Směřuje-li protest proti nařízení nebo provádění výkonu rozhodnutí, zastavuje se další výkon rozhodnutí podáním protestu.

(2) Bylo-li protestu vyhověno, musí orgán, jehož rozhodnutí bylo zrušeno nebo změněno, obnovit neprodleně porušená práva, a to nejpozději do třiceti dnů, nestanoví-li prokurátor jinou lhůtu. Není-li možná obnova porušeného práva, je orgán povinen zjednat ve stejné lhůtě jinou přiměřenou nápravu. O obnově práv nebo jiné přiměřené nápravě je povinen podat prokurátorovi ve stanovené lhůtě zprávu.

§ 17

(1) Ministerstvům a jiným orgánům státní správy, národním výborům, hospodářským a jiným organizacím podávají prokurátoři upozornění za účelem odstranění porušování zákonů a jiných právních předpisů, jakož i příčin, které k nim vedl.

(2) Není-li v upozornění stanovena jiná lhůta, je orgán, jemuž bylo upozornění podáno, povinen do třiceti dnů upozornění projednat, učinit opatření k odstranění porušování zákonů a jiných právních předpisů, jakož i příčin, které k němu vedly, a podat o výsledku projednání a o učiněných opatřeních prokurátorovi zprávu. Předpisy o správním řízení, se tato lhůta počítá od právní moci rozhodnutí.

Vývoj po roce 1989:

Po Listopadu 1989 byla přijata novela zákona o prokuratuře č. 168/1990 Sb., která zrušila dozor prokuratury nad „zákonností“ činnosti soudů.

Pokud jde o koncepci státního zastupitelství v procesu tvorby Ústavy České republiky, v původním vládním návrhu Ústavy České republiky bylo státní zastupitelství v hlavě čtvrté – moci soudní. Původní článek 96 zněl: *Veřejnou žalobu v trestním řízení zastupuje státní zastupitelství; vykonává i další úkoly, stanoví-li tak zákon.*

Důvodová zpráva k tomu článku říkala:

„Podle tohoto ustanovení končí úloha prokuratury v trestním řízení a na její místo nastupuje státní zastupitelství, které plní i další úkoly, stanoví-li tak zákon. Ústava neřeší, zda státní zastupitelství má být nezávislé nebo podřízené ministerstvu spravedlnosti.“¹⁰

K přesunu státního zastupitelství pod hlavu třetí k moci výkonné došlo během jednání ústavněprávního výboru ČNR se zástupci vlády v prosinci 1992 na zámku v Lánech. Dne 11. prosince byl přijat pozměňovací návrh ke zmiňovanému článku 96 v rámci diskuse o hlavě čtvrté. V rámci dochovaných dokumentů nelze přesně rekonstruovat průběh diskuse. Zdá se,

¹⁰ http://psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0152_04.htm

že impulsem mohly být připomínky k vládnímu návrhu Ústavy, které zaslal ústavněprávnímu výboru 26. listopadu 1992 předseda České advokátní komory JUDr. Karel Čermák. V rámci připomínek ke čl. 96 komora upozorňovala na to, že „ve většině demokratických ústav není o státním zastupitelství (popř. prokuratuře) výslovná zmínka (jde zejména o Ústavu USA, ústavní zákony Velké Británie, Ústavu Francie, SRN a některé další). V jiných ústavách je o státním zastupitelství zmínka pouze v souvislosti s veřejnou žalobou.... Tato okolnost vzbuzuje pochybnosti, zda státní zastupitelství má být zahrnuto do ústavy, a v případě, že do ní zahrnuto bude, zda se tak má stát v tak širokém pojetí, jaké stanoví čl. 96...“¹¹

Po lánských jednání již bylo státní zastupitelství součástí hlavy třetí.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, který provedl článek 80 Ústavy ČR, zrušil všeobecný prokurátorský dozor a stanovil zejména klasickou pravomoc státního zastupitelství jako žalobce v trestním řízení.¹² Doplnkem činnosti státních zastupitelství je dozor nad zákonností výkonu vazby a trestu, který byl doplněn i činností ombudsmana.

Významnou změnu činností státních zastupitelství představoval zákon č. 265/2001 Sb., novela trestního řádu, která významně posílila státní zastupitelství při výkonu dozoru nad zákonností postupu policejních orgánů. Zákon v podstatě přenesl rozhodovací pravomoci ze stávajících vyšetřovatelů na státní zástupce. Dále zákon přenesl dokazování přímo k soudu, což rovněž posílilo pravomoci státních zástupců při zastupování obžaloby v řízení před soudem.

---

¹¹ Archiv Poslanecké sněmovny, ČNR VII. období, Komise předsednictva pro přípravu Ústavy ČR.

¹² Vojenská prokuratura byla zrušena spolu s vojenským soudnictvím Ústavou ČR.